

ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА И ЊЕН ДОПРИНОС УНАПРЕЂЕЊУ ДРУШТВЕНОГ ПОЛОЖАЈА ЖЕНЕ – ЦРКВЕНИ И СЕКУЛАРНИ СТАВ

Сажетак: У овом раду се разматрају два гледишта о друштвено-историјском доприносу Православне цркве (Руске и Српске) социјалној еманципацији жене. Прво гледиште (црквено) истиче огроман и пресудан значај Православне цркве побољшању друштвеног положаја жене. Друго гледиште (секуларно-научно) негира такав став и истиче веома скромне или никакве учинке и заслуге Православној цркви у том сегменту
Кључне речи: Православна црква, жена, еманципација, социјални положај

О учинку Православне цркве (па и Српске православне цркве) о побољшању друштвеног статуса жене постоје, начелно, два сасвим опречна и искључујућа становишта. Црквено становиште заснива се, поглавито, на вредносним и емоционалним основама (а мање објективним чињеницама), да је хришћанство (православље) значајно, па и пресудно, доприносило еманципованом положају жене у православним друштвима. Поред тога, црквено гледиште редовно меша два плана. Односно, реалну социјалну стварност и статус жене са њеним (знатно позитивнијим) третманом у Светим Списима.

Насупрот томе, „секуларно“ гледиште (научно, вредносно неутрално) стоји на сасвим супротним позиција да је православље или минимално или нимало допринело историјском унапређењу друштвеног положаја жене. Штавише, да се и противило социјалној еманципацији жене сматрајући да она тако запоставља своје базичне функције мајке и супруге. Међутим, омеђеност између ова два схватања није тако оштра јер и међу црквеном јерарсима имао мислиоца који сматрају да Православна црква није готово ништа учинила на олакшању друштвеног терета жене и генералном побољшању њеног социјалног положаја. Поготову је то случај са либералним и неофицијелним православним интелектуалцима из редова руске религиозне мисли који нису припадали званичном црквеном естаблишменту.

Црквено гледиште о доприносу унапређењу друштвеног положаја жене

Међу православним мислиоцима и свештеницима присутна су мишљења да је хришћанство допринело унапређивању положаја жене у друштву (поготову у односу на период паганства).

Такво мишљење заступа бивши епископ банатски Висарион. Како он сматра, власт мужа над женом у паганско време била је нарочито тешка: она је била робиња у немилости мужа. Уз то је њен значај био понижен и многоженством. Чак је и међу изабраним народом било допуштено многоженство, и мужевима је било дато право да се разводе од жена по сопственој вољи, док жене незадовољне мужем нису имале то право. У хришћанском свету многоженство је уништено; право да тражи развод у случају брачног неверства дато је не само мужу, већ и жени. Али власт над женом остала је на снази и у Новом Завету. «Жене, покоравајте се својим мужевима као Господу, јер муж је глава жени као што је и Христос глава Цркви. Као што се Црква покорава Христу, тако и жене у свему својим мужевима (Еф.5, 22-24).

И Предраг Самарцић говори о тешком положају жене и привилегованом статусу мушкарца (двоструком моралу). Међутим, он то приписује прехришћанском периоду. По њему, развод је, све негде до пред хришћанску епоху, могао да захтева само муж. Ваљан разлог за развод била је прељуба од стране жене. Међутим, оно што се код жене сматрало прељубом, није и код мужа.

Такав став има и некадашњи епископ нишки Јован који је столовао пре око пола века (коинциденција у имену са садашњим епископом Нишким). Он је пре пола века истакао наводно неоспоран утицај хришћанске религије на целокупно човечанство. По њему, мора се признати да је хришћанство положило темељ целокупној савременој цивилизацији. Дејством јеванђељске науке о љубави и добродетели, милосрђу и братству, укидањем ропства ублажене су многе друштвене недаће и основане многе хумане установе. Хришћанство је успоставило: чистоту и светињу брака, пружило заштиту жене и деце и, на крају уздигло достојанство жене (Епископ Јован, 1962: 11).

Александар Николаевич Надеждин сматра да је хришћанство пружило неизмерну услугу жени утврђујући строго јединство моногамног брака. У паганској полигамији жена представља само предмет телесне насладе мушкарца. Она је не само робиња мужевљева, него се чак изједначава са његовом личном имовином . која се може напустити, која може досадити, чувати у харему под стражом.

Подигавши жену на висине хришћанског достојанства, као умно-етичко биће које је слободно и располаже свим људским правима, хришћанство је избавило жену из ропства, признајући јој највиша људска права и квалитете. Духовна снага брачне везе, истинско достојанство жене, телесно и духовно јединство - све су то идеје које су биле непознате чак и старозаветном човеку. Он тврди да правила хришћанске вере имају једнаку важност и за мужа и за

жену, за разлику од закона грчко-римских који, дозвољавајући развод, у том погледу сва права дају мужу, тако да је муж могао да донесе одлуку да остави жену у случају њених стварних, па чак и оних престапа за које муж сумња да су учињени док он сам, и при очигледном кршењу супружанске верности, није био осуђиван, и жена у том случају није имала права на развод с грешним мужем. Хришћанско учење о разводу од самог почетка се сусретало са паганским грађанским законима, и још дуго је морало са њима да се бори. Свети Оци Цркве су штитили равноправност жене што се тиче услова брачног живота и устајали су против обичаја који је мужу давао више права у том смислу. Како тврди Свети Јован Златоусти муж нема никакву предност у односу на жену и бива, као и она, кажњаван, ако наруши закон брака.

Овај аутор износи и неке друге предности над паганством. Наиме, хришћанство назива жену слабијим сасудом а мушкарцу даје назив њеног господара. С нехришћанске тачке гледишта, можда ове речи звуче као увреда за жену. Ту се одмах јавља представа о мужевљевом деспотизму, о различитим насиљима над слабијим бићем, представа о мукама тог слабог сасуда. У паганском периоду владавине грубе физичке снаге и егоизма, умне и духовне неразвијености, овако формулисане различитости мушкарца и жене заиста су морале лоше да се одражавају на жену. Тамо су појмови господарства и потчињености незамисливи без необузданог деспотизма и ропског угњетавања. Христос је дошао да би уништио ту тамну, грубу владавину спољних сила и да створи ново царство на начелима духовности, љубави, мира, слободе, самоодрицања.

Због општих услова брака, хришћанство је морало да обезбеди равноправност у брачним односима, једнакост права, узајамност. Брачници су обавезни да поседују узајамну љубав и поштовање, уз стрпљивост и снисходљивост, поверење и отвореност, узајамну бригу, на брачну чистоту и на верност. Најзад, рачунајући на различитости и особености које су се увек примећивале у природним снагама и особинама мужа и жене, хришћанство је морало да унесе у брачне односе и неке црте различитости, не дајући ни једној страни било какве предности, које би водиле угњетавању и понижавању друге стране.

Међутим, Надеждин признаје да се понижавање жене, које хришћанство у корену сасеца, ипак сачувало и у друштвима која себе називају хришћанским. (Надеждин, 2001: 7-99).

Савремени руски свештеник, Илија Шугајев, такође, сматра да је управо хришћанство укинуло презрив однос према жени који је владао у целом свету. Управо је хришћанство изјавило да се жена не разликује од мушкарца и да је људска природа јединствена и за мушкарце и за жене, јер како каже апостол Павле: „Нема мушког пола ни женског, јер сте ви једно у Христу Исусу“ (Шугајев, Без годишта: 106).

Протођакон Ранковић када говори о позитивној еволуцији социјалног статуса жене истиче рани период хришћанства. По њему, потпуно нов однос према жени, пун духовне нежности, пажње и уважавања, успоставио је Господ Христос. О томе аутентично сведоче бројни библијски примери Христовог односа према жени, почев од блудница којима опрашта грехове на саблажњење

фарисејске околине до Његовог првог јављања женама-мироносицама након васкрснућа итд. Такав однос поштовао се у првој хришћанској заједници. Прихватање и поштовање жене као људског бића, способног за високе духовне домете настављен је и у апостолском периоду живота Цркве Христове (Ранковић, 2008).

Има мишљења да је утицај хришћанства на побољшање положаја жене трајао током читаве историје хришћанства. Тако академик Владета Јеротић набрајајући све позитивне друштвено-историјске тековине које је хришћанство остварило у току две хиљаде година извевши неколико хришћанских револуција (пре свега укидање ропства, брига за болесне и утамничене, укидање смртне казне, ублажавање сурових односа према заробљеницима у рату, моногамија у браку) истиче као достигнуће хришћанства и право на образовање жена (Јеротић, 2003: 76).

Како сматра Јеротић, с правом се каже и мисли да је хришћанство донело жени људско достојанство. Па ипак, по њему, шест векова после Христа, на једном црквеном сабору (у Макони) гласало се о томе има ли жена душу и закључено је са једним гласом већине да је ипак има. Без обзира на све кризе и сва изопачења данашњих односа мушкарца и жене, Јеротић верује да можемо бити сигурни да се слично гласање никад више неће поновити (Јеротић, 2011: 25).

Православна публицисткиња, Снежана Стојковић, износи готово идентичну тврдњу о односу хришћанства и положаја жене. Она верује да је много доказа да је хришћанство жени дало најбољи и најприкладнији положај. Онај који је не потцењује и не прецењује. Тако је слобода жене остварена управо у хришћанству и оно јој је вратило достојанство (Стојковић, Православље, 15.3.2006, бр. 911).

Социолог религије, Сергеј Флере, сматра да је хришћанство, насупрот данашњици, нудило бољу перспективу женама – од перспективе у условима живота ван хришћанства – и да нема сумње да се ширило у већој мери преко жена него преко мушкараца. И сам цар Константин је у том погледу био под утицајем мајке (Флере, 2013: 31).

Владика Порфирије Перић (митрополит загребачко-љубљански), такође, наводи неколико прехришћанских ставова о природи жене и њеном значају у друштву. У многобожачком свету, у античкој Грчкој, закон који је регулисао «породично право», давао је мушкарцу, оцу породице, апсолутну власт над имањем и члановима породице. Жена је посматрана, не само као подређена мушкарцу и мање вредна од њега, него и као власништво и његова робиња. Толико је била обезличена да је служила као објекат за задовољење сексуалног нагона мушкарца, и као таква називана је машином за размножавање. Велики философ из Стагире, Аристотел, у жени не види људско биће. Поред врсте мушкараца, говорио је, постоје и још два реда: робови и жене. Солон је тврдио да је жена «зао терет», а Филимон је говорио да је «жена вечно и нужно зло за мушкараца». У та времена у античком свету жена није имала право да учествује у јавном животу. На Далеком истоку, у Индији и Кини, место жене је било још трагичније - она није могла да одлучује о себи. На пример, хтела то жена или

не, сахрањивана је жива заједно са својим умрлим мужем.

У летимичном прегледу односа према жени у Старом свету јасно се види, према митрополиту загребачко-љубљанском Порфирију, да жена није прихватана као личност чија је слобода равна слободи и достојанству мушкарца. У хришћанском поимању личности перспектива је сасвим другачија. Хришћанство показује свој револуционарни став у односу на сав дотадашњи познати свет. Већ на првим страницама Старога Завета види се да је Бог као круну свега створенога створио човека. «И створи Бог човека по слици и прилици Божјој, створи га; мушко и женско створи их» (Пост. 1, 27). Јасно се види да жена има исту природу коју има и мушкарац, јер под одредницом «човек» подразумевају се и мушко и женско. Разлика у половима не значи ништа друго до међусобно допуњујуће функције. Неко би могао да примети да Христос употребљава жене у службама другог реда. Међутим, не смемо, да заборавимо да Он самога себе назива слугом, који је дошао да «служи, а не да му служе» (Матеј 20, 28; Марко 10, 45). У хришћанству је велики и силан онај који служи другима (Матеј 20, 26). Сличан став имају и Свети апостоли и евангелисти. Лука и Јован по правилу описују жене топлим и благим речима. У причама апостола, ученици Христови показују страх, а жене мирносице бивају похваљене и удостојавају се да буду први сведоци васкрсења Христовог (Марко 16, 9-11; Јован 19, 11-18). Апостол Павле ће коначно дефинисати став хришћанства и цркве у односу на жену познатим речима: «нема више мушког ни женског» (Галатима 3, 28).

Ипак, у Светом Писму налазимо на извесне негативне тенденције у односу на жену. Тако, Мојсијев закон ставља жену мушкарцу на управљање због тога што је женин пад претходио паду мушкарца. Чињеница је, ипак, да Јевреји нису одбацивали жену до мере до које су то чинили, на пример Римљани, који су често новорођене девојчице бацали у шуме како би их звери растргле, или Индуси код којих је постојао поменути обичај да се закопа и жена са мужем (www.pravoslovo.net/tekstovi/arhiva/zene/Ep.%20Porfirije_o_zeni.pdf).

Међутим, митрополит заборавља да је „служење“ добровољни избор а не наметнут од других.

Веома често се у православној литератури као прекретница хуманијет третмана, напреднијег друштвеног стања жене, као и достојанства и поштовања жене наводи установљавање култа Богородице. „У прехришћанском свету постојала је представа о жени као бићу нижег реда у односу на мушкарца. Црква Христова је открила достојанство и призив жене у свој пуноћи, придавши томе дубоку духовну утемељеност, чији је врхунац поштовање Пресвете Богородице. Према православном учењу, благодатна Марија, која је Благословена међу женама, испољила је највиши степен моралне чистоте, духовног савршенства и светости до којег је могло да се уздигне човечанство и којим превазилази достојанство анђелских чинова. У њеној личности освештава се материнство и утврђује важност женског начела“ (Основи социјалне концепције РПЦ, 2011: 128-129). Историчар Предраг Марковић сматра да постоји једна доза мизогиније у нашој патријархалној култури и та мржња према жени није карактеристична за хришћанство. И у Старом завету постоји доста мржње пре-

ма жени. Али, он тврди да је Нови завет преко Богородице донео, на дугу стазу, еманципацију и заштићеност жена. Нови завет је увео женски принцип. Међутим, академик Јеротић то демантује, у истој емисији, тврдећи да тај принцип није остварен. Тада је требало да почне мало друкчије понашање према жени, али није, иако је Богородица врховни женски принцип и у светској литератури. Он додаје да и у паганским културама (Старој Грчкој...) није био толико лош однос према жени (Агапе, Студио Б, 25.02.2012).

У наглашавању значаја и доприноса хришћанства бољем друштвеном статусу жене уопштено се говори о хришћанству. То је само делимично оправдано јер је могуће неодређено помињати хришћанство, без професионалних разлика, само до периода раскола. А након тога могу се идентификовати појединачни доприноси конфесија унапређењу друштвене ситуације жене. Међутим, уопштеним коришћењем термина „Хришћанство“ као да се анулирају већи учинци западног хришћанства (поготову протестантизма) у односу на источно хришћанство или, боље речено, да се неосновано православној конфесији приписују заслуге којих нема или су минималне. Заправо, Православље се кити славом сестринских конфесија. Православна црква као институција је имала најмањи могући утицај на права и положај жене у друштву. Заправо, за то је више заслужна нова еманципаторска комунистичка политика након Другог светског рата.

Међутим, о овоме постоје и другачија, па и супротна мишљења.

Негативна гледишта о доприносу Православне цркве унапређењу социјалног положаја жене

Једино је у оцени заслуга за данашњи социјални положај жена показала интелектуално, али и хришћанско поштење и искреност (од жена хришћанки) позната политичарка и психијатар Сандра Рашковић-Ивић, када је у једној телевизијској емисији изјавила да она, иако припадник политичке оријентације десног центра (ДСС), признаје да су до побољшања друштвеног положаја жене довели левичарска идеологија и покрети (Граница, TV Нарру, 21.05.2012).

Радован Биговић, свештеник СПЦ и један од највећих православних теолога данашњице, уместо таксативног набрајања историјских учинака хришћанства има сасвим другачији приступ. Он замера Цркви да се није прославила у заштити људске слободе, права и достојанства. Пуно је примера кад их је и она, на овај или онај начин, кршила. Као примере за то истиче инквизицију, крсташке ратове, верске ратове у Европи, насилна покрштавања, жигосање па и мучење неистомишљеника, верски фанатизам и фундаментализам. Али у низу тога, он Цркви приписује у грех и неправедност жене (Биговић, 2009: 82, 2010: 108). Иако првонабројани грехови (нарочито прва два) иду на душу Римокатоличкој цркви, остали се могу приписати и Православној. Тиме овај истакнути представник СПЦ не пада у замку јефтине идеализације црквене прошлости што је готово правило у црквеним редовима, већ објективно сагледава историјски живот Цркве и третман жене у њој.

Слично претходнику и политиколог Мирољуб Јевтић није склон ружичастом виђењу доприноса Православља повољној позицији жене у друштву. Он негира да се исходиште родне равноправности, на којој се темељи савремени друштвени поредак, налази у хришћанству.

По њему, није тачно да је исходиште родне равноправности, како је схвата модерни женски покрет, у хришћанству. Она је настала у секуларним нехришћанским покретима. Према томе, друштва у којима се говори о родној неравноправности јесу секуларна и нису хришћанска, осим у традиционалном смислу. И та равноправност, како је схватају заговорници једнакости полова, није последица Христовог учења које није владајућа идеологија у тим заједницама. Упркос томе православне жене никада не протестују против црквеног и друштвеног положаја који им предодређује и прописује Црква (Јевтић, Равноправност у сенци религије, Политика, 8.9.2008).

До идентичног закључка долази и свештеник СПЦ Љубомир Ранковић. Он тврди да је основна одлика православља авангардност. Христос је био, као Богочовек, вековима испред свога времена. “Свет је каскао за хришћанством које је било толико јако да је наметнуло дух цивилизацији. Нажалост, упркос томе, он сматра да ми данас живимо у времену када свет претиче хришћанство. Еманципација жена, друштвене промене и све друго што се тиче човека дешава се изван хришћанства” (Ранковић, Жена треба да спасе човека, Блиц, 04. 11. 2008).

Протојереј Ранковић, слично претходнику, значајан (ако не и првобитни) фактор промене друштвеног односа према жени види у Француској револуцији која доноси радикалне промене у погледу људских права и слобода. Он истиче да је и хришћанство допринело том напретку, али у својој најранијој фази постојања, након чега следи одређена регресија. Како он наводи, ступањем хришћанства на историјску сцену и његовим брзим ширењем међу незнабожачким народима однос према жени се радикално мења. Међутим, када је хришћанство прихваћено у ширим друштвеним слојевима и кад је после Константиновог Указа о његовој слободи 313. године, постало државна религија, мушкарци, који су доминантни у јерархији, у црквени живот уносе стари пагански однос према жени. И мора се отворено рећи да је улога жене у хришћанству била значајнија у време његовог настанка и ширења, а маргинализована у периодима освојене моћи, да би у временима криза, жена опет добијала значајнију улогу.

Мукотрпно су и дуго жене освајале слободу и већа права за себе, кроз историјске епохе хришћанства. Нарочито је у средњем веку био тежак друштвени положај жене. То је епоха дугих и крвавих ратова у којима је доминирала сурова мушка снага и сила жена није могла доћи до изражаја.

Међутим, тек у доба Ренесансе жене су искористиле процват индивидуализма, карактеристичан за ту епоху. Жене се укључују и у културни живот, а многе почињу да пишу, да се школују и образују.

Када се сагледају све размере женске дискриминације и неравноправности кроз историју до данас, право је чудо како је жена пристала на такав статус

и како је издржала сва искушења и страдања која је током времена преживела. Њено понижење и страдање може се убројити у највеће злочине који су учињени против човечности. Онда није чудо што је јеврејски мушкарац захваљивао Богу што није рођен као роб, животиња или жена. Дугачак би био списак мушких недела према жени, особито у старом свету и паганској прошлости. Па и у новом веку (Ранковић, 2008: 94, 226-227).

У позадини историјског православног хришћанског морала налази се патријархални морал строге и беспоговорне женске субординације који захтева највећу жртву (у међуљудским односима) од жене. „Познато је да је жена вековима била систематично искључивана из сфере јавног живота и из позиције моћи. Међу најутицајнијим факторима који промовишу такву политику биле су цркве и верске заједнице, чија су правила и понашања наметала патријархални систем вредности са хијерархијском структуром моћи“ (Spiljak-Spahić, 2000).

Закључак

Побољшању друштвеног односа према жени допрели су друштвено-аутономни процеси. Пре свега, ишчезавање примитивне паганске свести са карактеристичном суровом стигматизацијом и санкционисањем жене у виду строгих механизма социјалне контроле друштвено непожељних особина или статуса жене без обзира да ли је она томе допринела или не, да ли у томе има објективне одговорности и кривице или не.

Тако на пример, док се раније изузетно вредновала полна невиност девојке због обезбеђивања гаранције аутентичног породичног наследника чему је могла бити претња њено предбрачно и промискуитетно сексуално понашање, сада се не инсистира толико строго на тој вредности нити немилосрдном јавном жигосању такве жене или девојке (нити ванбрачног детета као „копилета“ које би прозашло из таквог нелегалног и „неблагословеног“ односа). Штавише, силована „обешчашћена“ девојка или жена је готово подједнако сматрана укаљаном. Црква се уклапала и утапала у такву моралну атмосферу препуштајући се народној паганској стихији и логици. Жена нероткиња је такође била брутално осуђивана од стране средине, без обзира што ничим није допринела тој аномалији, чак и кад је узрок неплодности био у самом мушкарцу. Међутим, жена је као маргинализовано и незаштићено биће била згодан објект испoљавалња фрустрације и агресивности због недостатка порода или деце одговарајућег, мушког пола. Такође, стигматизована је и разведена жена без обзира да ли је она томе допринела или донела такву одлуку.

Бољем социјалном положају жене допринело је и епохално распадање патријархалног породичног система и начина живота у коме је жена ниско вреднована и брутално третирана због својих природних датости (биолошких својстава) за које се сматрало да мање функционално доприноси таквом систему. Са нестанком таквог система долази и до бољег односа према жени. Савремена, демократска породица више није оптерећена императивном потре-

бом да има мушку децу, нити да по сваку цену има децу. Рађање више није нужан циљ брака. Православна црква је опортунистички легитимисала такав, у много чему, нехришћански патријархални вредностни систем. Наиме, иако искључиви циљ хришћанског брака није било рађање деце нити инсистирање на њиховом мушком полу, Црква је разводила бракове у коме нема деце или мушке деце¹. Међутим, познат је јеванђељски став о прихватљивости развода искључиво због прељубе а не због бездетности. Бездетна жена се не сме отерати јер према хришћанској поруци да ће брачници бити „једно тело и једна душа“ појединачне мане супружника постају њихови заједнички недостаци и да се не сме „развезати“ оно што је „Бог свезао“.

Пре свега, секуларни процеси модернизације живота и образовања становништва довели су до подизања општег културног нивоа и еманципације жене (образовања и запошљавања). Такође, и нестанак патријархалног начина живота, привређивања и система вредности резултирао је другачијим очекивањима и захтевима према жени.

Тако да је тај процес либерализације и хуманизације односа према жени текао независно од Цркве, а могло би се рећи, донекле, чак и упркос и насупрот њој.

Иако има примера спорадичних реакција прилагођавања духу новог времена, ипак су у Цркви били прилично доминантни тонови регресивне носталгије за минулим животом протеких времена – примитивне, натуралне и аутаркичне породичне привреде и патријархалног начина живота и система вредности. Међутим, без икакве реалне могућности да се такво друштвено стање рестаурира. Црква је, такође, носталгична за традиционалном женом хришћанком. Међутим, таква жена у српском и руском друштву готово да је сасвим ишчезла. А то је, заправо, жена веома ниског или никаквог образовања, ниске интелигенције, са карактерним особинама покорности и понизности, која је у потпуној зависности од мушкарца (пре свега, економској), која се бави пољопривредним пословима и домаћинством, која рађа много деце, коју други удају. Па се поставља логично питање да ли су све ове социјално и културно, углавном, непожељне особине жене неопходна цена која мора бити плаћена да би се стекао статус и углед морално и духовно подобне православке.

Њен задатак је био банално деградиран на ниво вођења домаћинства, бављења пољопривредом и рађања многобројне деце. Делимично се и у црквеним круговима (све више) увиђа и признаје да је такво схватање улоге жене банализација улоге и „назначења“ жене и да је жена позвана и достојна обављања и ванпородичних, јавних делатности

Евдокимов је тврдио да судбина жене не мора бити нужно везана за мушкарца (удајом - већ да може бити и независна). Овакав став према положају жене није последица црквеног доприноса кроз њено идеолошко или практично

¹ У Херцеговин су, у ранија времена, у случају немања мушке деце, муж и жена ишли духовној власти да их разведе. У више случајева је и духовна власт уважавала овај разлог (Ђорђевић, 1984б: 44)

залагање, већ њена последична реакција на фактично стање које се одиграло мимо њене иницијативе, деловања и воље.

Може се закључити да Православна црква није допринела унапређењу друштвеног положаја жене, осим донекле у првим, раним вековима хришћанства („хришћанске „комуне“) у односу на положај жене у периоду паганства, паганских друштава.

Од настанка хришћанства до данас еманципацију жене су унапредили искључиво нововековни секуларни процеси модернизације и ослобађања жене као што су ренесанса, реформација, просветитељство, Француска револуција који су остварили вредности либерализма, индивидуализма, секуларизма. Они су довели до таквих друштвених ефеката у хришћанском свету независно од утицаја хришћанских цркава, чак, упркос и насупротив напротив њима тј. њиховом ограничавању, противљењу и негодовању. „Својим присуством у животу школе, црква је настојала дозирати еманципацију жене“ (Матијевић, 2011). Црква се није противила просвећивању жене али само у ограниченим оквирима, само ради њеног унапређивања у обављању традиционалних женских улога (супруге, домаћице, мајке).

Добро је познато да су жене вековима биле систематски искључиване из сфере јавног живота и из позиција моћи. Међу најутуцајнијим факторима промовисања такве политике биле су цркве и верске заједнице које су наметнуле патријархални систем са изграђеном хијерархијском структуром моћи (Спахић-Шиљак, 2008: 148). Црква је, заправо, пре легитимисала и сакрализованала затечени патријархални систем него што да га је сама изграђивала као што је то чинила и са свим историјским социо-политичким системима са којима није била у строгом идеолошком и практичном непријатељству (нпр. са комунистичким режимом).

Сви ови секуларни трендови људске еманципације нису се одиграли и нису нарочито дотакли источни, православни свет због познатог петовековног ропства Срба под Османлијским царством и кашњења у културном, привредном и политичком погледу. Мада тај свет није могао остати без икаквог посредног утицаја. Иако је процес описмењавања, просвећивања жене почео у другој половини деветнаестог века, значајнији упливи на друштвено ослобађање жене у Србији почели су се дешавати тек са комунистичком револуцијом. Тада долази до освајања јавног простора од стране жене у виду стицања образовања и запошљавања. Иако су многи технички предуслови погодовали томе, не може се потцењивати комунистичка идеологија која је форсирала унапређивање положаја жене у новом социјалистичком друштву (описмењавању, запошљавању, равноправнијем односу међу половима). „Социјалистичка мобилизаторска модернизација успела је у мањој или већој мери насилним путем, сламајући отпор традиционалног, аграрног друштва, између два светска рата тек започетој модернизацији на нашим просторима, да да квалитативно нове доприносе у процесу индустријализације и урбанизације земље, деаграризације, економског раста, запослености, описмењавања становништва, мобилности радне снаге. Тако је социјалистичка насилна модернизација сламала отпор традиционалистичког, предратног друштва свег утопљеног у вековне норме ауторитаризма, патријар-

халности, сујеверја, религиозности, ирационализма“ (Благојевић, 2005: 138). Од 1945. имали смо урбанизацију и индустријализацију која је подразумевала оп-исмењавање (...) Уставом је гарантована родна равноправност, коју сада поново „откривамо“ (Јовановић, Несуђена модернизација, Политика, 18.03.2013).

Док су у остатку света жене већ увелико тражиле (и добијале) своја права, на нашим просторима су и даље живеле угњетене древним обичајима и заосталим законима. До бољег друштвеног положаја доспеле су тек доласком комуниста на власт, када су првим послератним уставом изједначене са мушкарцима (Стојановић, www.dnevno.rs/ekalendar/zanimljivosti-iz-istorije/96984-prosecna-srpkinja-pre-100-godina-se-poradala-poput-psa-bila-je-tretirana-kao-maloletna-i-cesto-izbacivana-na-ulicu.html).

Пошто хришћанство није остваривало социјалну правду због тога што је грешност људске природе чини неостваривом, онда је остваривање те социјалне правде сам грех преузео на себе, изопачавајући и деформишући је. Добро не жели да се реализује позивајући се на снагу греха, зато ће зло покушати да оствари оно што је било дужно да оствари добро (Берђајев, 2000: 244). Берђајев износи и занимљив став о утицајности хришћанства, али и не историјског хришћанства, на остварење социјалне правде. По њему, укидање ропства и крепосног права, признање људског достојанства сваком човеку – све је то бесумње повезано са тајанственом подземним деловањем хришћанства на људске душе. Међутим, хришћани нису директно остваривали правду у социјалном животу, они су то препуштали нехришћанима, а сами су често остваривали неправду и неправичност. Учење о смирењу и послушању доживело је највећу деформацију, оно се претворило у тражење смирења пред злом, у послушању злу, у одбацивању сопствене савести. Религија љубави и милосрђа претворила се у проповед безосећајног и суровог односа према човеку (Берђајев, 2006: 85). Та неправда се добро види на примеру односа према жени.

Ту несклоност Цркве да преображава друштво и доприноси његовом напретку увидео је Соловјев и пре социјалистичких револуција. По њему, хришћанство проповеда делотворну љубав према свим људима. То захтева старање о социјалној правди. Црква је, на жалост, и на Западу и на Истоку, подбацила на плану остваривања задатка ширења царства Божијег. Побожни хришћани постоје, али они су се ограничили на бригу о личном спасењу и своју веру нису оспољили радом на преображају људског друштва. Неверници су били ти који су, и на Западу и на Истоку, показали стварну забринутост за друштвену правду и промену друштва. Делујући на овакав начин, они су, не знајући и упркос свом неверовању, били средства божанског Духа. Они су спровели задатак који је је хришћанска црква занемарила, и придонели сламању средњовековног подледа на свет са његовим догматизмом и унутра окренутом духовношћу (Коплстон, 1992: 230-231)

Сличног је става и Павле Евдокимов који баштини мисли Соловјева и Берђајева. Он сматра да хришћанство више није активни чинилац историје, већ немоћни посматрач процеса који измичу његовом утицају и прете да га сведу на димензије и значај затворене секте која не учествује у судбини света. Социјалне и економске реформе, ослобађање и еманципација народа и друштва-

них класа се остварују снагама овога света које су далеке од Цркве. Хришћани су се удобно сместили у времену и ситним проблемима свакодневног живота, те се сад други баве променом света.

Код хришћана је приметно кашњење. Упркос томе што Црква поседује благовест о ослобађању, ослобађају други. Када људи Добра одбацују своју улогу, друге снаге се прихватају тог задатка али с другим коефицијентом и са новим доминантима које су по својој природи туђе хришћанству. На истоку жена скида ропске ланце, али њена уста не изговарају Име Христово, већ друга имена. Свет претиче Хришћанство“ (Евдокимов, 2001: 114,129,14).

Такво размишљање дели и наставља и Љубомир Ранковић. По њему, процес женске еманципације није резултат хришћанских тековина и поимања достојанства мушкарца и жене. Црква временом све више прихвата дух и нарав овог света у коме је жена маргинализована и померена у други план. Она нема довољно снаге и способности да овај сурови мушки свет, препун сукоба и напетости, преображава љубављу, трпљењем и смирењем, врлинама које су главне особине бића жене (Ранковић, 2008: 85,5,7).

У том смислу је у праву Бранислава Познановић када каже да је православни морал врло стабилан, традиционалистички. Промене у глобалном друштвеном систему мало утичу на његову устаљену организацију и функционисање. У њему се промене одвијају спорије него у осталим подсистемима друштва (Познановић, 2000: 209).

Литература

- Берђајев Николај (2006) *Судбина човека у савременом свету*. Београд: Логос..
- Биговић Радован (приредио) (2009) *Људска права у хришћанској традицији*. Београд: Службени гласник..
- Биговић Радован (2010) *Црква у савременом свету*. Београд: Службени гласник.
- Blagojević Mirko (2005) *Religija i crkva u transformacijama društva*. Beograd: IFDT / „Filip Višnjić“.
- Евдокимов Павле (2010) *Жена и спасење света (о благодатним даровима мушкарца и жене)*. Цетиње: Светигора.
- Епископ Јован (1959) *Беседа на гори (стара истина у новом времену)*. Ниш: Штампарија „Вук Караџић“.
- Јевтић Мирољуб (2008), “Равноправност у сенци религије”, *Политика*, 8.9.2008.
- Јеротић Владета (2003) *Србија и Срби*. Београд: Ars Libri, Бања Лука: Бесједа.
- Јовановић Бојан (2011) *Мушкарац и жена*. Београд: Партенон.
- Јовановић Ђокица (2013) „Несуђена модернизација“, *Политика*, 18.03.2013.
- Коплстон Фредерик (1992) *Филозофија у Русији*, Београд: Београдски издавачко-графички завод.
- Matijević Nikolina (2011) „Žene-obrazovanjem do elite, Situacija u Srbiji u XIX veku“, доступно на ([www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2011/09/29-Nikolina Matijević-ŽENE-OBRAZOVANJEM-DO-ELITE-Situacija-u-Srbiji-u-XIX-veku.pdf](http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2011/09/29-Nikolina-Matijević-ŽENE-OBRAZOVANJEM-DO-ELITE-Situacija-u-Srbiji-u-XIX-veku.pdf)).

- Надеждин Александар (2001) *Жена у Цркви*. Цетиње: Светигора.
www.pravoslovo.net/tekstovi/arhiva/zene/Ep.%20Porfirije_o_zeni.pdf.
- (2011) *Основи социјалне концепције Руске православне цркве*. Нови Сад: Беседа.
- Павловић Јелена (2005) „Дискурс као нова тема у психологији” у: Зборник Београдске отворене школе (електронско издање), доступно на www.fil.bg.ac.rs/katedre/spanski/files/ad1_stud.doc.
- Ранковић Љубомир (2008) *Жена као Икона*. Ваљево: Глас Цркве.
- Ранковић Љубомир (2008) „Жена треба да спасе човека“, Блиц, 04. 11. 2008.
- Стојковић Снежана (2005) „Неостварена улога жене у Цркви“, *Православље*, 2005, бр. 911.
- Spahić-Šiljak Zilka (2008) „The image of woman in religious community magazines in Bosnia-Herzegovina“ in: Christian Moe (ed.) *Images of religious other (Discourse and distance in the Western Balkans)*; Novi Sad: CEIR, Kotor Network.
- Стојановић, www.dnevno.rs/ekalendar/zanimljivosti-iz-istorije/96984-prosecna-srpkinja-pre-100-godina-se-poradala-poput-psa-bila-je-tretirana-kao-maloletna-i-cesto-izbacivana-na-ulicu.html).
- Флере Сергеј (2013) „Константин Велики и Милански едикт“ у: Драгољуб Б. Ђорђевић и Драган Тодоровић (приредили) *1.700 година Миланског едикта: социолошка перспектива*. Нови Сад: Прометеј.
- Шугајев, *Једном за цео живот*, Без годишта. Ниш: Манастир Липовац.

ТВ извори

- „Агапе“ Студио Б, 25.02.2012.
- “Граница”, TV Happy, 21.05.2012.

Žikica Simić

THE ORTHODOX CHURCH AND ITS CONTRIBUTION TO THE IMPROVEMENT OF WOMEN'S SOCIAL POSITION – CLERICAL AND SECULAR VIEW

Summary

This paper discusses two aspects of the socio-historical contribution of the Orthodox Church (the Russian and Serbian churches) to social emancipation of women. The first view emphasizes huge and crucial Orthodox Church improving the social status of women. The second view (secular-scientific) negates that view emphasizes no effects and merits of the Orthodox Church in this segment

Keywords: Orthodox church, women, emancipation, social position

